O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

ZAMONAVIY INNOVATSION TADQIQOTLARNING DOLZARB MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI: YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR

mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami

(2024-yil 17-18-may)

(1-qism)

JIZZAX-2024

“Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar” mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami – Jizzax: O‘zMU Jizzax filiali, 2024-yil 17-18-may. 410-bet.

Respublika miqyosidagi ilmiy-texnik anjuman materiallarida zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari sohasidagi innovatsion tadqiqotlar aks etgan.

Globallashuv sharoitida davlatimizni yanada barqaror va jadal sur’atlar bilan rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar samarasini yaxshilash sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlariga alohida e’tibor qaratilgan. Zero iqtisodiyotning, ijtimoiy sohalarni qamrab olgan modernizatsiya jarayonlari, hayotning barcha sohalarini liberallashtirishni talab qilmoqda.

Ushbu ilmiy ma’ruza tezislari to‘plamida mamlakatimiz va xorijlik turli yo‘nalishlarda faoliyat olib borayotgan mutaxassislar, olimlar, professor-o‘qituvchilar, ilmiy tadqiqot institutlari va markazlarining ilmiy xodimlari, tadqiqotchilari, magistr va talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari natijalari mujassamlashgan.

Mas’ul muharrirlar: DSc.prof. Turakulov O.X., PhD. O‘ralov A.I.

Tahrir hay’ati a’zolari: p.f.d.(DSc), prof. Turakulov O.X., b.f.f.d. (PhD) O‘ralov A.I., t.f.f.d.(PhD), dotsent Abdumalikov A.A., t.f.n., dots. Baboyev A.M., t.f.f.d.(PhD), dots. Abduraxmanov R.A., p.f.f.d.(PhD) Eshankulov B.S., p.f.n., dots. Alimov N.N., p.f.f.d.(PhD), dotsent Alibayev S.X., p.f.f.d. (PhD) Halimov O‘.H., p.f.f.d.(PhD), dotsent Karshiyev A.A., f.f.f.d.(PhD), dotsent Sindorov L.K., t.f.f.d.(PhD), dotsent Nasirov B.U., b.f.f.d. (PhD), dotsent Mustafaqulov M.A., f.f.f.d. (PhD) Alibekov D.A.., f-m.f.f.d. (PhD) Sharipov X.F., ps.f.f.d.(PhD) Norbekova B.Sh., i.f.n., dots. Tsoy M.P., Qayumov O.A., Jo‘rayev M.M.

Mazkur to‘plamga kiritilgan ma’ruza tezislarining mazmuni, undagi statistik ma’lumotlar va me’yoriy hujjatlarning to‘g‘riligi hamda tanqidiy fikr-mulohazalar, keltirilgan takliflarga mualliflarning o‘zlari mas’uldirlar.

BO‘LAJAK PEDAGOGLARDA MEDIASAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Mustafoyev Akmal Isaqulovich
O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo‘lajak pedagoglarda mediakompetentlikni rivojlantirishning nazariy asoslari, o‘rganilish tarixiga doir ayrim masalalar ko‘rsatilgan. Mediakompetentlik asoslari, bo‘lajak pedagoglarni axborotlashgan jamiyatda mustaqil fikr yuritishga, ijodkorlik faoliyatlarini rivojlantirishga, axborot olish, uni qayta ishlash, umumlashtirish, xulosa chiqarishga undovchi mediata’lim imkoniyatlari haqida fikrlar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: o‘qituvchining mediakompetentligi, kompetensiyaviy yondashuv, axborotlashgan jamiyat, mustaqil fikr, ijodkorlik faoliyati, axborot, mediata’lim.

Hozirgi zamonning eng muhim xususiyatlaridan biri – inson turmush tarzining barcha sohalariga ilmiy-texnika yutuqlarining tezkorlik bilan kirib, turmushning barcha jabhalari baynalminallashuviga kishilar faoliyatida umuminsoniy qadriyatlar ahamiyatini kuchaytirayotan bo‘lsada, o‘z navbatida, odam uchun dahshatli xavf-xatarni ham vujudga keltirmoqda[1].

Axborotlashuv konsepsiyasi o‘ziga eng, avvalo strukturalashgan axborot texnologiyalarini umumlashtiruvchi katta ko‘lamni yaratishni talab qilib o‘zida izlash, yig‘ish, saqlash, qayta ishlash va faoliyatni axborot bilan ta’minlash uchun zarur bo‘lgan jami axborot bilan ta’minlash jarayonini qamrab oladi. “Axborotlashgan jamiyat” atamasi esa keng tarqalgan bo‘lsa – da, olim va tadqiqotchilar uning mazmun va mohiyatini tushunishda bir fikrga kela olmayaptilar. Dunyoda axborotlashgan jamiyat rivojlanishining nazariy asoslarini XX asrning 70-yillari oxiri va 80-yillarning boshida axborotlashgan jamiyatning shakllanishi va rivojlanishi haqidagi yangi konsepsiyalarda ijtimoiy taraqqiyotning asosiy omili ishlab chiqarish va axborotlardan unumli foydalanish zarurligi ta’kidlanadi. “Axborotli jamiyat” konsepsiyasining asoschilari Z.Bjezinskiy, D.Bell, E.Tofflerlardir[2, 4]. Jamiyat taraqqiyotini “bosqichlar almashinuvi” sifatida o‘rganar ekanlar, axborotlashgan postindustrial jamiyat nazariyasi tarafdorlari uning taraqqiyotini, qishloq xo‘jaligi, sanoat va boshqa iqtisodiy xizmat sohalaridan keyin keluvchi “to‘rtinchi” iqtisod axborotlashgan sektorining ustuvorligi bilan bog‘laydilar. Ular industrial jamiyatning asosi – kapital va mehnat o‘z o‘rnini axborotlashgan jamiyatda axborot va bilimga bog‘liq deb hisoblaydilar. Boshqa ba’zi nazariyotchilardan farqli o‘laroq bu omillar inqilobni ijtimoiy – siyosiy harakat natijasi sifatida emas, balki jamiyatning sinfiy tuzilishini ijtimoiy nodifferensial “axborotlashgan jamoa” bilan almashtiruvchi “axborotli portlash”da ko‘radilar[3]. Jamiyat o‘z rivojining barcha bosqichlarida axloqiy qoidalar ishlab chiqqan va ulardan foydalanib kelgan. Ma’lumki, insonning rivojlanishi uchun axborot juda zarur. Shuning uchun ham axborot – to‘rtinchi hayotiy zarur elementdir. Axborot tobora ko‘p jihatdan davlatning strategik resursi, ishlab chiqaruvchi kuchi va

qimmatbaho mahsuloti bo‘lib bormoqda. Insoniyat turmush tarzining rivojlanishi yangi-yangi kashfiyotlarning yaratilishiga sabab bo‘lmoqda.

Dunyo rivojlanishining asosiy tendensiyalari orasida axborotlashgan jamiyatga o‘tish muhim vazifa, ya’ni jamiyatning barcha jabhalarida mediavositalarining ta’siri dolzarb muammo sanaladi. Shu asosda o‘qituvchilarning uzluksiz kasbiy rivojlantirishda mediakompetentlik ustuvor soha bo‘lib qolmoqda. O‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi hamda kompetentligi muammosi R.X.Jo‘raev, Sh.E.Qurbonov, E.A.Seytxalilov, F.R.Yuzlikayev, A.R.Xodjaboev, U.I.Inoyatov, Z.K.Ismailova, Q.T.Olimov, N.A.Muslimov, X.F.Rashidov, Sh.S.Sharipov, J.A.Xamidov, O.X.To‘raqulov, D.O.Ximmataliyev, O.A.Quysinov kabilar tomonidan tadqiq qilingan [5]. O‘zbekiston Respublikasida mediata’lim muammolari S.Beknazarova, Ya.Mamatova, S.Sulaymanova, S.Babajanov va boshqa bir qancha olimlar tomonidan o‘rganilib, ilmiymetodik asoslari ishlab chiqilgan. Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi mamlakatlari olimlaridan A.Fedorov, A.Milyutina, A.Veryaev, V.Protopopova, Ye.Nikitina, I.Fateeva, G.Onkovich, L.Zaznobina, N.Zmanovskaya kabilar mediata’limni tashkil etish bo‘yicha salmoqli izlanishlar olib borgan[5]. S.S.Babadjonov “Mediakompetentlik pedagogikada umumiy tarzda shaxsning turli ko‘rinish, janr va shakllardagi mediamatnni tanlash, foydalanish, tanqidiy tahlil qilish, baholash, yaratish va uzatish, sotsiumda mediafaoliyatining murakkab jarayonlarini tahlil qilishga tayyorlikda namoyon bo‘ladigan integrativ sifati tarzida qaraladi” degan fikrni ilmiy izlanishlari davomida keltirib o‘tgan[6]. M.M.Vaxobovning fikriga ko‘ra, o‘quvchi-yoshlarda mediasavodxonlik, mediamadaniyat va mediakompetentlikni rivojlantirish orqali turli axborot xurujlari, buzg‘unchi yot g‘oyalardan asrash, ularni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ta’lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi [6]. “Media muhit” tushunchasi – bu media vositalar yordamida amal qiluvchi, axborot fazosining har bir konkret individuum va umuman jamiyat uchun mos variantini yaratuvchi, hamda zamonaviy axborot jamiyatining asosiy madaniyati hisoblanadigan madaniy muhit[3].

O‘qituvchilarda mediakompetentlikni rivojlantirishga oid nisbatan muhim bo‘lgan quyidagi didaktik shart-sharoitlar:

- mediakompetentlikni rivojlantirish jarayonini pedagogik kuzatish;
- faol kasbiy ijodiy faoliyatga yo‘naltirish;
- o‘qituvchilari pedagogik va tarmoq hamkorligini tashkil qilish[4].

O‘qituvchilarda mediakompetenlikni axborot texnologiyalari vositasida rivojlantirish jarayoni vaziyatini yaratishda mazkur pedagogik jarayon ishtirokchilari, ya’ni, o‘qituvchilari faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlari, uning tarkibiy qismlari mazmuni, kompyuterni o‘quvchining faoliyat ob’ekti sifatida jalb etish holatlari kuzatildi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositasida o‘qitishda o‘rganilayotgan pedagogik hodisa yoki jarayonning axborot modeli ham o‘quvchi faoliyatining ob’ekti hisoblanadi. O‘qituvchilarda mediakompetenlikni axborot-komunikatsiya texnologiyalari vositasida rivojlantirish didaktik ta’minotining zaruriy sharti pedagogning mazkur jarayonga tayyorligi hisoblanadi. Zamonaviy pedagog mediakompetentligi axborot ko‘rsatkichlarining rivojlanishi uning mediata’lim faoliyatini amalga oshirishga nazariy tayyorgarligining muhim bosqichi sanaladi[5]. Odatda, pedagoglar media to‘g‘risidagi bilimlarni yaxshi egallagan bo‘ladi va

internetning faol foydalanuvchilari hisoblanadi. Shu bilan birga, aksariyat pedagoglar mediakompetentlikdan yuqori darajadagi axborotlarga egaliklarini namoyish etishga qiynaladilar: ularning media pedagogikaning tayanch atamalari to‘g‘risidagi bilimlari yetarli emas, media va mediata’lim nazariy sohasiga oid bilimlari yetishmaydi, media tili, janrlari nisbiyligi, mediamadaniyat rivojlanish tarixi asosiy faktlari, mediamadaniyat arboblari ijodining o‘ziga xos jihatlari to‘g‘risida faqat taxminiy tasavvurlarga ega bo‘ladilar. Ko‘plab axborot tahdidlar yoshlarimiz ongiga salbiy ta’sir ko‘rsatishga urinayotgan bir davrda ana shu jarayonlarni psixologik tahlil qilish va yoshlarimizni bunday mediatahdidlardan muhofaza etishning yo‘llarini izlab topib, hayotga joriy etish juda muhim vazifa hisoblanadi. Bunday sharoitda mediakompetentlikni zamonaviy talablarini hisobga olgan holda rivojlantirish, bu jarayonning pedagogik sharoitlarini aniqlash talab etiladi. Hozirda ilmiy-texnik taraqqiyot talablariga mos holda oliy talim muassasalari talabalarining axborot texnologiyalari borasidagi bilimlarini takomillashtirish orqali mediakompetentlikni rivojlantirish yo‘nalishlarini belgilash lozim.

Bo‘lajak pedagoglarda mediakompetentlikni rivojlantirishda talabalarni axborotlashgan jamiyatda mustaqil fikr yuritishga o‘rgatish, ularni ijodkorlik faoliyatlarini rivojlantirish, rost va yolg‘on axborotlarni farqlash, axborotni qayta ishlash, umumlashtirish, xulosa chiqarish mediakompetentlikning komponentlari hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. А.Чориев. Инсон фалсафаси. Ўқув қўлланма. тошкент, 2007, 395 бет

2. Бзежинский З. Великая шахматная доска. -М., Международные отношения, 1998. С 254.

3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. -М., Akademia, 1999, С -.95.

4. Тоффлер Э. Шок будущего -М., АСТ, 2001, -560с.

5. Babadjonov S.S. Pedagogika oliy ta’lim muassasalari talabalarining mediakompetentligini rivojlantirish texnologiyasi («Informatika va axborot texnologiyalari» fanini o‘qitish misolida) 13.00.01 – Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent – 2018.

6. Po‘latova D.T. Ta’lim jarayoniga elektron axborot ta’lim resurslarini joriy etishning pedagogik shart-sharoitlari.// Zamonaviy ta’lim.-T.: 2015.- №7.-11-16 b

7. Ta’lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy pedagogik va axborot kommunikatsiya texnologiyalarini samarali joriy etish: muammo va yechimlar. Buxoro viloyat XTXQTMOI. Respublika ilmiy – amaliy konferensiyasi tezislar to‘plami. II qism (8-9 yanvar) Buxoro 2016.

8. Огольцова Н.Н. Мультимедийные проекты как средство повышения квалификации педагогов: дис. ... канд. пед. наук / Н.Н. Огольцова. - Новокузнецк, 2007. - 229 с